

DE GROTE ROTONDE
VAN HET KONINKLIJK MUSEUM
VOOR MIDDEN-AFRIKA

Onder de leiding van Aimé Mpane en Jean Pierre Müller
RE/STORE

AFRICA
museum

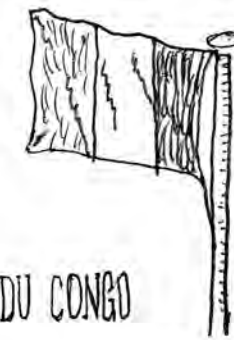
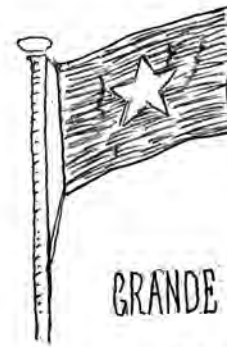
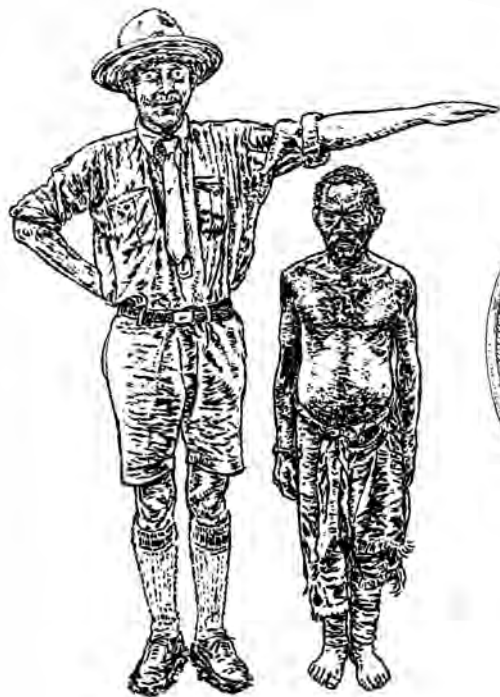
De grote rotonde van
het Koninklijk Museum
voor Midden-Afrika
RE/STORE

[ko'lon]

Cotton Rubber Sugar Gold

GRANDE MAISON DU CONGO
ANCIENNE FIRME CAMILLE SNEYERS
SOCIETE ANONYME

Coördinatie:
Isabelle Gérard (KMMA)

De volgende teksten zijn onderworpen aan een wetenschappelijke evaluatie (peerreview):
hoofdstukken van B. Verbergt, M. Uytterhoeven, M.J. Arnoldi, E.E. Sullivan en N. Forni.

Vertalingen:
Ann Debbaut (KMMA), Katelijne De Vuyst

Herlezing en correcties:
Ann Debbaut (KMMA)

Vormgeving:
Moulay Guissé.

Kaft:
foto en © M.-K. Nagy.

Foto pagina 6:
Jonas Van de Voorde © KMMA.
Tenzij anders vermeld in de bijschriften, zijn alle foto's © M.-K. Nagy.

Gedrukt door: Van Lijsebetten, Sint-Niklaas

Koninklijk Museum voor Midden-Afrika
Leuvensesteenweg 13
3080 Tervuren (België)
www.africamuseum.be

© BAI publishers en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, 2022

ISBN: 978-9-08-586-8392

Wettelijk depot: D/2022/5751/11

Alle rechten op de vertaling en reproductie zijn in elk land voorbehouden.
Iedere kopie of reproductie, op welke manier dan ook gemaakt, door middel
van fotografie, microfilm, geluidsband, cd of welk ander medium dan ook,
is een vervalsing die kan worden bestraft met de straffen vastgesteld in de
wet van 11 maart 1957 betreffende de bescherming van de auteursrechten.
Iedere (zelfs gedeeltelijke) weergave van dit werk, behalve voor pedagogisch
en educatief gebruik zonder commercieel oogmerk, is strikt verboden zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de Publicatiedienst, Koninklijk
Museum voor Midden-Afrika.

De grote rotonde van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika RE/STORE

Onder de leiding
van Aimé Mpane en Jean Pierre Müller

BAI

AFRICA
museum

Voorwoord

Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika werd opgericht in 1898 en was oorspronkelijk gehuisvest in het Koloniënpaleis van Leopold II. Al snel werd dit gebouw te klein voor de vele bezoekers, de collecties en het personeel van het museum, en Koning Leopold II gaf opdracht tot de bouw van een nieuw museumgebouw, geïnspireerd op de architectuur van het Petit Palais en het Grand Palais in Parijs. Dit nieuwe gebouw werd ingehuldigd in 1910 en wordt gekenmerkt door vele symbolen die de koloniale propaganda van die tijd weerspiegelen. In het museumgebouw zijn veel sporen van verheerlijking te vinden: het monogram van Koning Leopold II is ongeveer 45 keer binnen en buiten het gebouw te zien en citaten op de muren prijzen de beschavingsmissie van het kolonialisme.

In de grote rotonde, die als ingang van het museum is opgevat, staat een reeks beelden met titels als *België schenkt de beschaving aan Congo*, *België schenkt de welstand aan Congo*, *België schenkt zijn steun aan Congo*. Deze beelden zijn markante voorbeelden van koloniale beeldtaal en weerspiegelen fundamenteel racistische stereotypen.

Tussen 2013 en 2018 onderging het KMMA een grondige renovatie waarbij de permanente tentoonstelling – waarvan de laatste structurele wijzigingen plaatsvonden in 1956, ruim voor de onafhankelijkheid van Congo – een verregaande make-over kreeg. Het AfricaMuseum stelde zich, met de medewerking van leden van de Afrikaanse diaspora in België, vragen over de morele gronden en gevolgen van zijn koloniale oorsprong. Als gevolg daarvan nam het museum de afgelopen decennia een steeds kritischer houding aan ten opzichte van het kolonialisme. Kolonialisme is een bestuursstelsel dat gebaseerd is op militaire bezetting, autoritaire en racistische overheersing en uitbuiting van een land. Een grote uitdaging van de renovatie was om deze kritische houding te weerspiegelen in een gebouw dat is aangewezen als historische site en monument, wettelijk beschermd

Inhoudstafel

tegen veranderingen. Aangezien het verwijderen van deze koloniale standbeelden niet was toegestaan, werd het museum gedwongen om innovatieve manieren te vinden om zijn nieuwe en kritische boodschap te brengen te midden van de oude koloniale symbolen. In elke zaal met een sterk koloniale stempel werden hedendaagse Afrikaanse kunstenaars uitgenodigd om een installatie te maken die in dialoog ging met de koloniale boodschappen, er in contrast mee stond en ze besprak. De Congolese kunstenaar Aimé Mpane werd geselecteerd om zo'n installatie te maken in de rotonde.

Met het hoofd van een Afrikaan, gemaakt van hout, op een sokkel die lava en mineralen voorstelt, wilde Mpane zijn optimisme voor de toekomst van Afrika overbrengen en tegelijk de boodschappen van de koloniale standbeelden veroordelen. Deze poging kwam echter niet krachtig genoeg over, en het AfricaMuseum kreeg de kritiek dat het zijn koloniale geschiedenis minimaliseerde. De artistieke interventie moest nog een stap verder gaan. Aimé Mpane werd gevraagd een extra kunstwerk voor deze rotonde te maken. Hij maakte een nieuw houten beeld dat de schedel voorstelt van chef Lusinga, die in 1884 op brutale wijze werd vermoord door een Belgische militair. Hij heeft ook, in samenwerking met de Belgische kunstenaar Jean Pierre Müller, transparante gazen gemaakt, elk met een eigentijdse boodschap, die voor elk standbeeld in de rotonde zijn opgehangen. De boodschappen zijn nu luid en duidelijk en maken indruk op de museumbezoekers. Dit boek is een compilatie van teksten geschreven door gerenommeerde experts met betrekking tot de geschiedenis van de rotonde en haar standbeelden, en pogingen om de oorspronkelijke geest van de rotonde te dekoloniseren. Weelderige foto's van de installaties, de beelden en de gazen illustreren niet alleen de teksten, maar ook de schoonheid en de poëzie van de kunstwerken.

Ik wil Bruno Verbergt, operationeel directeur Publieksgerichte Diensten van het AfricaMuseum, bedanken voor het leiden van dit initiatief. Graag dank ik ook Isabelle Gérard, hoofd van de Publicatiedienst, en haar team voor de organisatie en de follow-up van deze publicatie en de auteurs voor hun bijdragen. Bovenal had dit boek niet tot stand kunnen komen zonder Aimé Mpane en Jean Pierre Müller, aan wie ik mijn diepste respect en dankbaarheid betuig.

Guido Gryseels

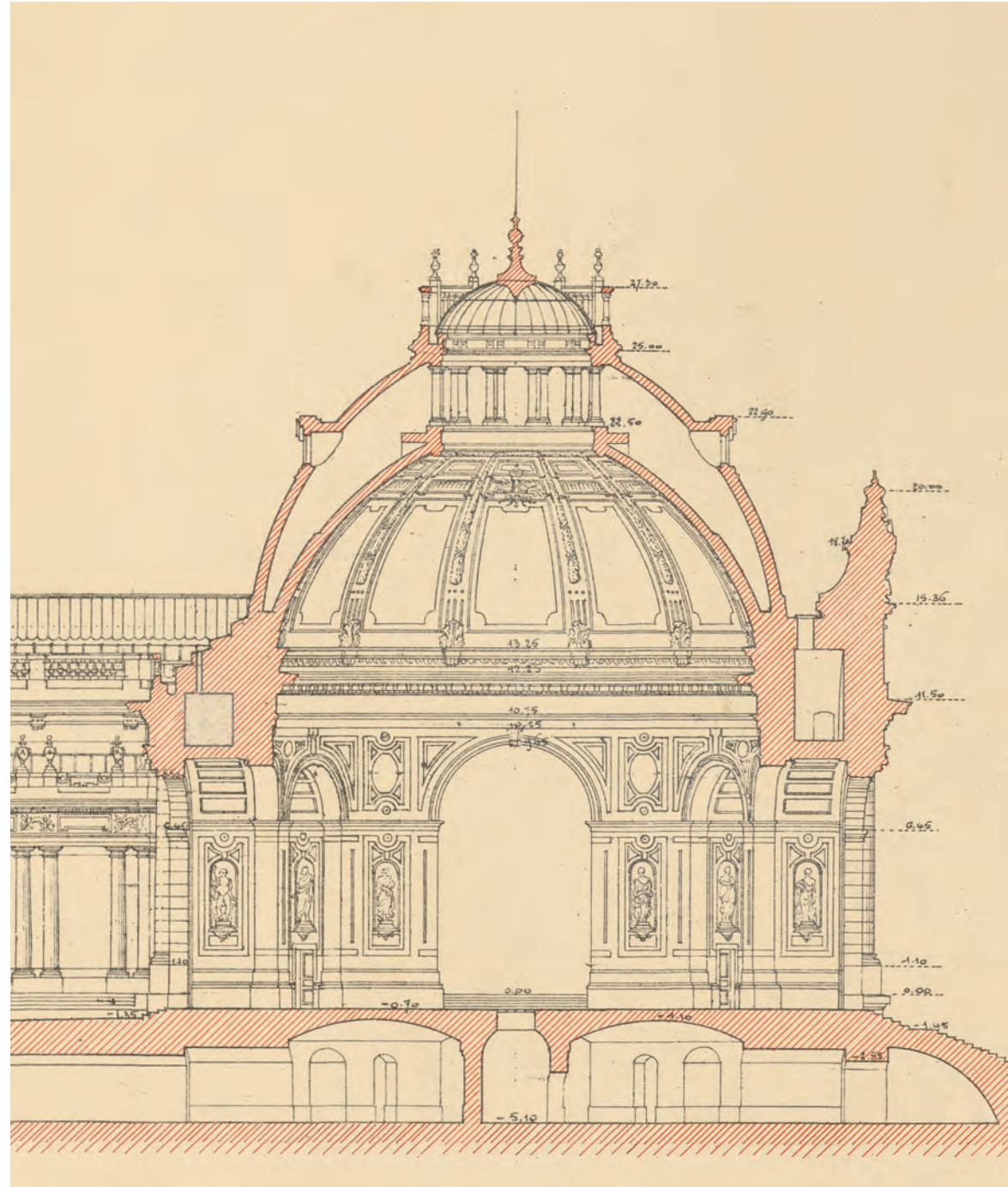
Algemeen directeur
Koninklijk Museum voor Midden-Afrika

11	Inleiding Beladen beelden in een beladen museum Bruno Verbergt
27	Over koepels, collecties, kolonies: expansionisme rond 1900 Michel Uytterhoeven
41	De grote rotonde en haar beelden: 1910 tot nu Mary Jo Arnoldi
53	Lagen van herinnering Elaine Ericksen Sullivan
77	De profanaties verhelderd: de sluier opgelicht Nefeli Forni
89	Etymologie van het beeld Aimé Mpane
97	Dubbelinterview met Aimé Mpane en Jean Pierre Müller Maria-Flore Dubois
103	Palimpsest Abderrahmane Djelfaoui
105	Familiekiekjes Lisette Lombé
111	RE/STORE Roland Baumann, Debora Silverman, Christine Bluard, Jean Pierre Müller

Inleiding

Beladen beelden in een beladen museum

Bruno Verbergt¹

Dwarsdoorsnede van de Grote Rotonde, tekening uit *Domaine royal de Tervuren. Plans d'ensemble du domaine. Musée du Congo. Maçonnerie 1. Galeries principales et latérales. Recueil des plans, coupes et élévations et détails d'exécution en six volumes.* Ch. Girault, architecte du Gouvernement, membre de l'Institut, vol. 1. 1903-1910. HA.01.0827.18, collectie KMMA.

Zonder twijfel is de grote rotonde van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, dat we voor de bezoeker afkortten tot AfricaMuseum, niet alleen de meest centrale en kenmerkende zaal van het Tervuurse museum, maar ook een van de meest uitgesproken toonbeelden van kolonialisme in België. De architectuur van de koepelzaal imponeert: zij is het brandpunt van het museale paleis dat vorstelijke macht uitstraalt. De rijkelijke versiering in marmer en het stucwerk verbluffen. Vergulde beelden van Arsène Matton uit de jaren 1920 met titels als *België schenkt de beschaving aan Congo*, *België schenkt zijn steun aan Congo*, *België schenkt de welstand aan Congo* en *Slavernij* pronken hoog boven de bezoeker. Vandaag stuiten ze tegen de borst: architectuur en kunst staan in deze rotonde ten dienste van een politiek narratief. Ze zijn propaganda voor een (geo-) politiek en economisch project van een overzeese exploitatie onder een autoritair bestuur gebaseerd op militaire bezetting, paternalisme en racisme.

¹ Directeur a.i., Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, en voormalig directeur Publieksgerichte Diensten, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren.

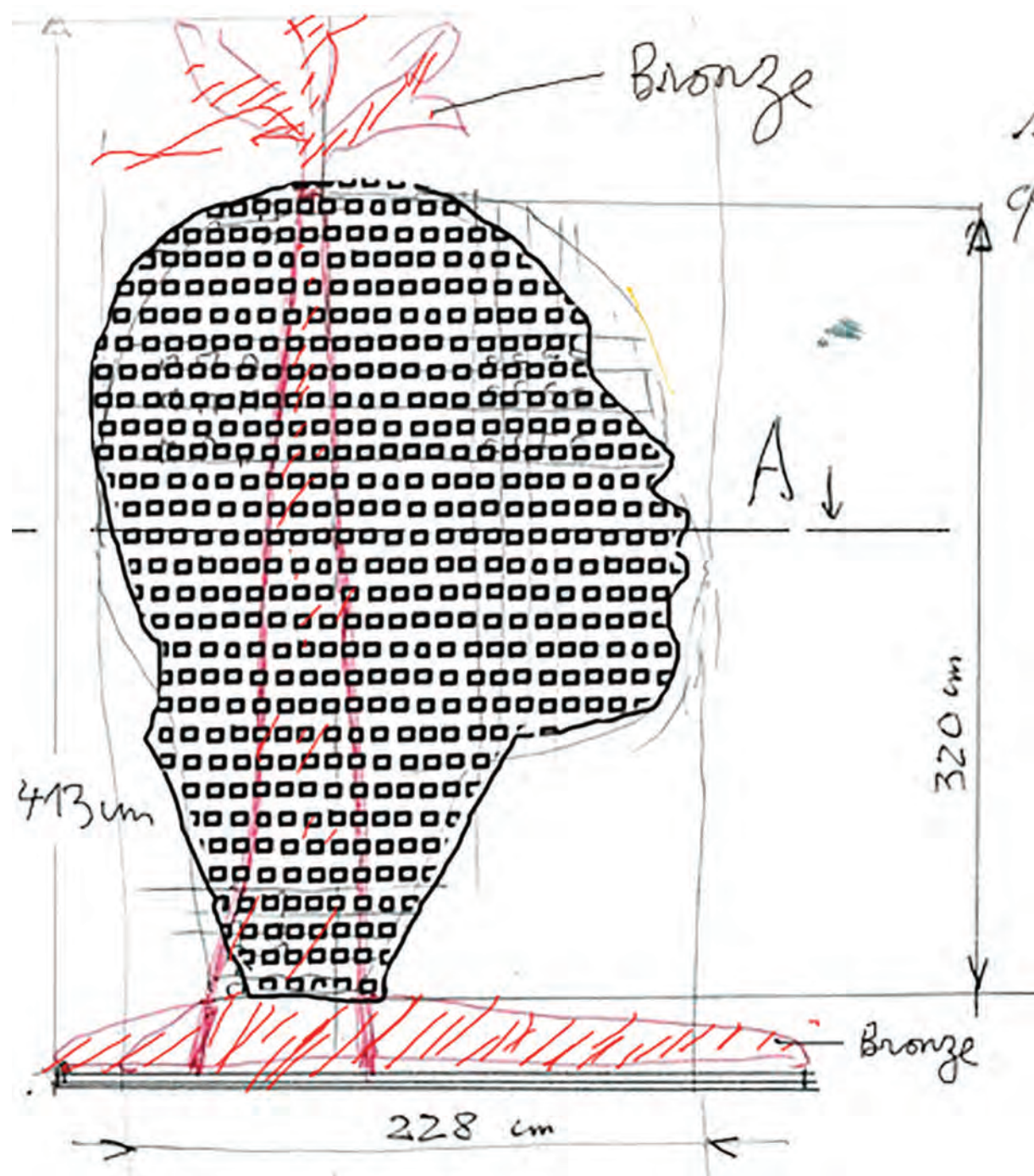

De twee beelden van Aimé Mpane in de rotonde.
0G0A8972, collectie KMMA;
foto J. Van de Voorde © KMMA.

Etymologie van het beeld

Aimé Mpane

Schets van Aimé Mpane, gemaakt voor het ontwerp van *Nieuwe adem of Ontluikend Congo*.
© A. Mpané, 2015

Een korte voorstelling van mijn artistieke aanpak

*'Zing voor jezelf
En je creëert voor de anderen
De ruimte die ze nodig hebben.'*
Eugène Guillevic
(vrije vertaling)

Ik pendel op en neer tussen België en de Democratische Republiek Congo; mijn woonplaats Brussel is als het ware verweven met de stad waar ik geboren ben, Kinshasa.

Dat beeld vind je ook terug in de manier waarop ik verbanden weef en een brug sla tussen 'schilderij' en 'pluridisciplinaire installaties'.

Ik gebruik procedés die ik ontleen aan het traditionele savoir-faire en probeer die te

linken aan de massa – of veeleer het mozaïek van – hedendaagse kennis.

Mijn werk combineert de 'brute' kant van de zogenaamde 'primitieve' kunsten met een – politiek getint – engagement dat de schaduw- en lichtzijde van ons mens-zijn naar boven brengt.

Op dit moment draait mijn werk hoofdzakelijk rond het concept van restauratie; het is hierbij vooral van belang voldoende plaats te maken voor mogelijke vormen van transformatie, cultuurvermenging en de strijd voor meer waardigheid.

In juni 2015 heb ik mijzelf opnieuw grondig in vraag gesteld en mij gebogen over één fundamentele vraag: 'Waarom kunst?'

Een hele rist vragen rees in mij op en voedde mijn innerlijke dialoog. Midden in deze chaos van opborrelende gedachten, vond ik

Palimpsest

Het lijden *uit-schreeuwen*
van een kritiek van nieuwe zijde
als zelfs de zon aarzelt de trom der splijting
te roeren ...

Maar wat te geloven van een
marmere spijt?
wat te verwachten van zijn schimmige
vergetelheid?

Moet een onzegbare gekruisigde soms
worden bijgestaan?
het eindeloze van zijn eindeloze adem
hernomen worden?
of zijn spoor worden belicht
sterrenbloed waardigheid vergooid
in de zwarte diepte?

Alleen zijn gedrapeerde lijden *uitschreeuwen*
om alle bestaande ketenen te
breken en eindelijk een gerechtig gebed
uit te zaaien

Abderrahmane Djelfaoui
Algerijnse Sahel, oktober 2020
Vertaling: Katelijne De Vuyst

Palimpseste

É-crier souffrance
d'une critique de soie neuve
dont le soleil même hésite faire tambour
de fission...

Mais d'un marbre repentir
que croire ?
qu'attendre de son ton temps d'oubli
crépusculaire ?

S'agit-il d'aider un crucifié
innombrable ?...
reprendre l'au-delà de l'au-delà
de son souffle ?...
ou solariser sa trace
dignité jetée sang d'étoiles
au puits noir ?...

Juste *écrire* sa souffrance drapée
pour rompre toutes chaînes
présentes et semer enfin
une juste prière

Abderrahmane Djelfaoui
Du Sahel algérois, octobre 2020

Jean Pierre Müller.
La Lutte avec le serpent.
Brussel. 2019. Digital print op stof.
2019.11.1.6, collectie KMMA.
© J. P. Müller. Foto p. 143 © M.-K. Nagy.

Arthur Dupagne (Belg, 1895-1961).
Gevecht met de slang. (s.d.) Gips en verf.
HO.0.1.977, collectie KMMA.
© Sabam voor het kunstwerk;
foto J. van de Vijver © KMMA,
herzien J. P. Müller.

In de beroemde gravure van Punch verstikt Leopold II, als slang, met zijn ringen een rubberverzamelaar, die verantwoordelijk is voor het 'bloeden' van de rubberlianen, de 'plantaardige boa's'.

Hochschild heeft de pioniersrol van een zwarte Amerikaan tegenover de misdaden die in de Onafhankelijke Congostaat zijn begaan van onder het stof gehaald. George Washington Williams, veteraan uit de secessieoorlog en intellectuele duizendpoot, ontmoet de koning in Brussel en reist, in de ban van diens Afrikaans project, in 1890 naar Congo. De open brief die Williams schrijft aan de vorst haalt de internationale pers en stelt de slavernij en het geweld in zijn kolonie aan de kaak. In zijn brief aan de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken veroordeelt Williams de 'misdaden tegen de menselijkheid' die in Congo worden begaan.

Fotografie speelt een doorslaggevende rol in de internationale campagne tegen dit misdadige beleid. Alice Seeley Harris, een doopsgezinde zendeling die met haar man in Congo gestationeerd is, fotografeert met haar kodak de wreedheden die de Congolezen worden aangedaan bij het verzamelen van wilde rubber in het evenaarswoud. Moment van pure horror: Baranga-missie, 14 mei 1904: op de veranda van het huis van de Harris kijkt Nsala, een Mongo uit het dorp Wala, naar de afgehakte hand en voet van zijn vijfjarige dochter Boali, gedood door bewakers van de ABIR (Anglo-Belgian India Rubber Company). In 1906 sluiten Alice en John Harris zich aan bij de Congo Reform Association. Op tournee in de Verenigde Staten, in hun conferenties met de toverlantaarn, tonen de foto's van Alice de realiteit van het leopoldiaans project!

Roland Baumann